

Карпенко О. В.

кандидат наук з державного управління,
докторант Національної академії
державного управління при Президентові України,
старший науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,

Вербова В. В.

науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ОСВІТНІ ПОСЛУГИ В ШВЕЦІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

***Анотація.** На основі наявної джерельної бази проаналізовано сучасну систему освіти Швеції. Розглянуто процеси реформування державного управління сферою освітніх послуг. Узагальнено позитивний досвід реформування шведських навчальних закладів, здійснення сертифікації вчителів та структурування академічних ступенів.*

***Ключові слова:** структура академічних ступенів, реформування освіти, система освітніх послуг.*

В контексті підвищення якості вітчизняної освіти, особливої актуальності набуває скандинавський досвід реформування різнорівневої системи навчальних закладів. Зокрема у Швеції, зусиллями держави упродовж 2011–2012 рр. проведено ряд радикальних перетворень, що спрямовані на підвищення рівня успішності у навчанні споживачів освітніх послуг, так і підвищення соціального статусу професійного вчителя/викладача.

Метою статті є аналіз іноземних та вітчизняних джерел з питань особливостей надання освітніх послуг багаторівневою системою навчальних закладів Швеції та її реформування шляхом здійснення соціально-орієнтованої державної політики.

Уряд і риксдаг (парламент) несуть головну відповідальність за формування державної політики у сфері освітніх послуг в країні, натомість її реалізацію впроваджують такі державні установи:

– Інспекторат шведських шкіл (контролює й оцінює якість шкіл по всій країні, влаштовуючи регулярні інспекції, стежачи за дотриманням Закону про освіту); Національне агентство з питань освіти (надає інформацію про освіту, заохочує інновації, займається державним фінансуванням і грантами);

– Національне агентство з освіти та шкіл для осіб з особливими потребами (контролює відповідне надання освітніх послуг інвалідам);

– Національне агентство з питань професійної освіти: (оцінює, фінансує, інспектує

професійну освіту, а також аналізує попит на ринку праці та приймає рішення щодо створення навчальних програм);

– Рада саамських шкіл (є адміністративною установою для державних саамських шкіл та їх діяльності).

Безпосередньою організацією обов'язкової шкільної та гімназичної освіти займається Державне управління шкіл і шкільної освіти (далі – Управління), яке і було створено у 1991 р. в результаті здійснення відповідної політики, спрямованої на децентралізацію системи освіти і передачу повноважень щодо прийняття рішень на регіональні та місцеві рівні.

Управління працює у відповідності з інструкціями уряду, які визначають, зокрема, питання його ведення та завдання. У його завдання входить, насамперед, аналіз, оцінка та нагляд на державному рівні за роботою дошкільних установ та центрів дозвілля школярів (з 1998 р.), обов'язкових шкіл і гімназій, а також вдосконалення цих секторів освіти. Державне управління шкіл розробляє навчальні програми з різних шкільних дисциплін та критерії оцінки знань учнів. У віданні Управління знаходяться і всі шведські школи, що функціонують за кордоном. Воно дає приватним школам ліцензії на освітню діяльність та контролює їх роботу. Крім цього, Управління несе відповідальність за проведення необхідних наукових досліджень, за підготовку вчителів і директорів шкіл, підвищення кваліфікації вчителів та навчально-допоміжного персоналу та розподілення фондів, призначених для цих цілей. В обов'язковому порядку кожні три роки експерти Управління інспектують діяльність всіх довузівських навчальних закладів країни. Результати їх перевірки у вигляді звіту представляються в органи місцевого самоврядування, в риксдаг і уряд, де на основі висновків і рекомендацій Управління, викладених у звіті, розробляється загальнонаціональний план розвитку довузівської системи освіти.

До важливих завдань Управління відноситься і контроль над тим, щоб діяльність навчальних закладів на місцях повністю відповідала вимогам Закону про освіту і не обмежувались права окремих учнів. Центральний офіс Державного управління шкіл і шкільної освіти знаходиться в Стокгольмі, якому підпорядковано одинадцять регіональних відділень (в Гетеборзі, Упсалі, Люнді, Стокгольмі, Карлстаді та ін. містах). Регіональні відділення виконують на місцевому рівні ті ж функції, що і Управління в масштабах країни. Державне управління шкіл та шкільної освіти і його регіональні органи проводять періодично по всій країні опитування громадської думки про систему дошкільної, шкільної та гімназичної освіти.

Результати опитувань обробляються відповідним чином і у вигляді статистичних даних поширюються в суспільстві, і служать підставою для оцінки стану національної довузівської освіти і вжиттю необхідних заходів для його вдосконалення. Під егідою Управління та за його фінансової підтримки в університетах і коледжах країни проводяться компаративістські

дослідження, що мають на меті оцінити шведську модель освіти в порівнянні з іноземними системами освіти.

Управління періодично організовує різні конференції, семінари, круглі столи, в тому числі і міжнародні, з питань вітчизняної та зарубіжної довузівської освіти. Відповідальність за реалізацію на практиці і дотримання закону про обов'язкову шкільну освіту несуть муніципальні влади та батьки учнів. У рамках державного законодавства муніципальна влада користується широкою свободою в питанні адміністративного управління процесом освіти.

Освіта в Швеції безкоштовна, окрім дошкільної та вищої, які лише частково фінансуються урядом. Муніципальні освітні послуги є найбільшою статтею витрат у бюджетах міст (42% загального обсягу бюджетування). Швеція інвестує 6,3% ВВП в освіту, в той час як середній показник по ЄС – 5,7%.

Різні питання розвитку державного управління освітою Швеції проаналізовано у працях Л. М. Данилової [9, с. 56–59], І. В. Жерноклеєва [13, с. 21], В. І. Садкіної [24, с. 37–38]. Серед іншого, вчені дійшли висновку, що сучасну шведську освіту характеризують доступність, універсалізм, неперервність, висока якість і демократичність. Основний принцип шведської освіти в тому, що всі діти і підлітки мають рівні можливості одержати освіту, незалежно від національності, соціального стану і місця проживання.

Освіта має бути рівноцінною. В. О. Бейзеров [3, с. 47] та Ж. К. Таланова [25, с. 85] у своїй публікації розглядають питання фінансування освіти загалом, яке здійснюється з двох джерел – державного та муніципального, що як зазначалось вже вище, є доволі високим. Кошти розподіляються не рівномірно на різні галузі, так більше половини асигнувань спрямовані на медицину і технології, 19% припадають на природничі науки, 11% – соціальні науки, 7% на гуманітарні науки і релігійні дослідження.

Установи дошкільної освіти («förskola») відкриті для дітей до п'яти років. Міська влада зобов'язана створювати умови для відвідувань ясельних груп дітям, чиї батьки працюють або навчаються. Зазначимо, що дошкільне виховання у своїх публікаціях аналізує В. О. Бейзеров [4, с. 55–56]. Шведська традиція дошкільної освіти підкреслює важливість гри для розвитку та навчання дітей. Їх інтереси і потреби є ключовими компонентами освіти в дошкільній програмі. Гендерний аспект освіти стає все більш популярним в шведських дошкільних установах.

Для всіх громадян віком 7–16 років, які проживають у Швеції, 9-річна шкільна освіта є обов'язковою. У своїх дослідженнях О. А. Дмитрієва [11, с. 14], І. Жерноклеєв [13, с. 21], В. І. Садкіна [24, с. 37], В. О. Бейзеров [3, с. 45; 4, с. 56], Л. М. Данилова [10, с. 56], В. А. Загвоздкин [14, с. 39], Е. А. Аксьонова [2, с. 117], Е. Е. Ісмаїлов [16, с. 64] аналізують особливості шведської середньої освіти. Зміст середньої освіти включає шведську і англійську мови, математику, географію, історію, природознавство, релігію, біологію, хімію, технологію,

фізику, домоведення, естетичне і фізичне виховання. Старша школа структурно складається з гімназій, муніципальних освітніх центрів для дорослих, спеціальних центрів для дорослих людей з психічним відхиленням. В старшій школі (гімназії) навчаються 3 роки. Гімназія складається із трьох груп відділень, які поділяються на: повну середню або середню спеціальну освіту; незакінчену середню спеціальну освіту; початкову професійну освіту. Можливість навчатися в гімназії надано всім жителям віком до 20 років. Після 20 років освіти можна здобути в одній з муніципальних шкіл для дорослих.

Питання вищої освіти у своїй праці висвітлює Ж. В. Таланова [25, с. 85]. За її даними у Швеції функціонують 39 вищих навчальних закладів: 36 державних, а саме, 15 університетів і 24 вищі навчальні заклади (до них відносяться інститути, коледжі, школи вищої освіти), та 3 приватних (один з них університет).

Вища освіта в Швеції має три ступені. Після двох років навчання видається диплом про закінчення ВНЗ, після трьох – присвоюється ступінь бакалавра, після чотирьох – ступінь магістра. Дистанційне навчання в системі вищої освіти досліджувала А. О. Агейчева [1, с. 10–11]. В Швеції не існує чітко визначеної он-лайн-моделі навчання та викладання, немає єдиних академічних програм для установ та академічних дисциплін. Дистанційне навчання потребує модернізації.

Вищу освіту в Швеції можна отримати в 2 типах установ: університетах та університетських коледжах. Народні школи і школи KomVux, орієнтовані на випускників професійних профілів і людей у віці від 25 років, які закінчили школу і мають досвід роботи не менше 4 років, розглядаються як установи післяшкільної освіти. Установи спеціалізованої професійної освіти («Kvalificerad Yrkesutbildning») так само не належать до сфери вищої освіти. Право на вступ до університету визначається наявністю атестата про повну середню освіту та відповідністю спеціальним вимогам, що пред'являються до студента при вступі на певні спеціальності. Наявність оцінки як мінімум «залік» по 90% предметів шкільної програми є стандартною вимогою до абітурієнтів. Крім цього від студента може знадобитися пройти інтерв'ю. У разі, коли кількість претендентів перевищує кількість місць у навчальному закладі, то вони розподіляються наступним чином: мінімум одна третина місць розподіляється за результатами конкурсу шкільних атестатів і мінімум одна третина – на підставі Університетського тесту здібностей.

Навчання поділяється на 2 основних етапи – для абітурієнтів та для людей, що отримали вчений ступінь. Відразу після школи випускник може вибрати між навчанням за дворічною програмою, по завершенні якої йому буде видано диплом («Hogskoleexamen»), і бакалаврат («Kandidatexamen»), що займе вже 3 роки. Для отримання диплома в ході проходження дворічної програми студенту необхідно заслужити 120 залікових балів і виконати проектну

роботу. Для присвоєння ступеня бакалавра необхідно вже 180 балів, 90 з яких виходять в ході вивчення основних предметів з поступовим поглибленням, а 15 балів – у ході вивчення предметів спеціалізації. Магістратура («Magisterexamen») зажадає 1 року навчання і отримання 60 залікових балів при поглибленому вивченні дисциплін спеціалізації. Крім цього необхідний захист дисертації (15 балів). По закінченні періоду навчання студента чекає випускний іспит.

Дворічна магістратура («Masterexamen») має на увазі одержання 120 залікових балів, 60 з яких стосуються, безпосередньо, основної спеціалізації, а 30 – дисертації. В кінці навчання так само передбачений іспит. У разі, якщо після отримання ступеня магістра випускник вирішує продовжити навчання, для отримання ступеня ліценціата потрібно заробити за 2 роки навчання 120 залікових балів, 60 з яких зараховуються за написання дисертації. Найвищим вченим ступенем є ступінь доктора наук – це ще 2 роки навчання, 240 залікових балів, половина з яких зараховується за написання наукової праці. Програми Інститути вищої професійної освіти пропонують навчальні програми різної тривалості за такими напрямками як медицина, юриспруденція, інженерія тощо. Тривалість програми може доходити до 5 років. По закінченню навчання випускникам присвоюється диплом. Деякі шведські університети, в тому числі університети Гетеборга, Лунда, Стокгольма і Уппсала пропонують іноземним студентам річні підготовчі курси шведської мови на безкоштовній основі.

К. М. Євменькова [12, с. 89–90], А. О. Агейчева [1, с. 11] досліджували питання фінансування послуг вищої освіти в західних країнах, зокрема, у Швеції. Здобуття вищої освіти в основному безкоштовне, проте потрібно платити за проживання, підручники, харчування. Уряд країни з державного бюджету надає фінансову допомогу всім студентам, які цього потребують. Це можуть бути гранти або кредити (грант, який не підлягає поверненню може становити до 30% загального обсягу допомоги, а кредит близько 70%).

У статтях Т. С. Вакуленко [7, с. 37–39; 8, с. 36–37], О. І. Ляшенка (23, с. 29) та С. А. Ракова [23, с. 29] висвітлені питання використання тесту здатностей для вступу до ВНЗ. На сьогоднішній час цей тест можна використовувати замість середнього балу атестату і складати його може будь-який абітурієнт. Тест складається із: чотирьох математичних секцій, чотирьох вербальних секцій. Використання тесту здатності дозволяє максимально підвищити якість відбору абітурієнтів та надати повну інформацію про вступників.

Проблемам спеціальної освіти присвячено публікації О. А. Дмитрієвої [11, с. 13–14] та Я. Л. Катюк [20, с. 96]. В країні функціонують чотири типи спеціальних шкіл: для дітей з комплексними порушеннями, для дітей з помірною розумовою відсталістю, з легкою розумовою відсталістю, та дітей з труднощами в навчанні. Наряду з цим у Швеції активно розвиваються різні форми інклюзивної освіти, завдяки чому 80% дітей з обмеженими

можливостями навчаються в масових закладах, для них розроблені спеціальні освітні маршрути.

Питання професійної підготовки соціальних працівників у Швеції в своїх дослідженнях розкривають Т. О. Логвиненко [22, с. 36] та А. Є. Кулікова [19, с. 127]. Фахівців готують на бакалаврському, магістерському та докторському рівнях. Також розроблена і функціонує програма обміну, яка передбачає стажування і проходження практики в Німеччині та Великій Британії.

Н. В. Бугасова [5, с. 34], В. Д. Давидова [9, с. 131], І. І. Капустян [17, с. 17], Т. О. Логвиненко [22, с. 36], Т. П. Зотова [15, с. 90] у своїх публікаціях торкаються питання освіти дорослих. У Швеції досить ефективна і розвинута мережа закладів освіти для дорослих. Базова освіта для дорослих є необов'язковою і безкоштовною. Дорослі особи мають можливості продовжувати середню освіту в муніципальних та державних школах для дорослих, безробітні особи відвідують курси з перепідготовки (перекваліфікації) або продовження навчання.

І. В. Жерноклеєв [13, с. 21), В. О. Байзеров [3, с. 47], Н. М. Карпенко [18, с. 315], І. І. Капустян [17, с. 5] проаналізували особливості професійної підготовки вчителів. Педагогічна освіта реалізується у вищих навчальних закладах. З 2002 року майбутні вчителі середньої і вищої школи навчаються в одних учбових закладах за однаковими програмами. Протягом 2 академічних років йде спільне навчання, потім спеціалізація. Студенти самостійно обирають дисципліни з яких складається кваліфікаційний іспит. Отже, кваліфікаційний викладач має змогу працювати на будь-якому рівні освіти в усіх типах навчальних закладів. Крім цього, кожен педагог може продовжити навчання в докторантурі.

Післядипломну педагогічну освіту педагогів-вихователів Швеції досліджувала Н. М. Карпенко [19, с. 119–122]. Досить поширеним є підвищення кваліфікації на базі дошкільного закладу, також популярними є довготривалі семінари, організовані у формі регулярних зустрічей науковців університетів і педагогічних працівників. Відповідальність за реалізацію післядипломної освіти покладено на самі навчальні заклади і на муніципалітети.

Загальні цілі і напрямки роботи навчальних закладів визначаються на рівні держави та закріплені в Законі про освіту (2011 р.), який містить його базові принципи та положення .

Структуру академічних ступенів, прийняту в шведських вищих навчальних закладах, приведено у відповідність з Болонським процесом – європейської ініціативою збалансованої системи вищої освіти (рис. 1).

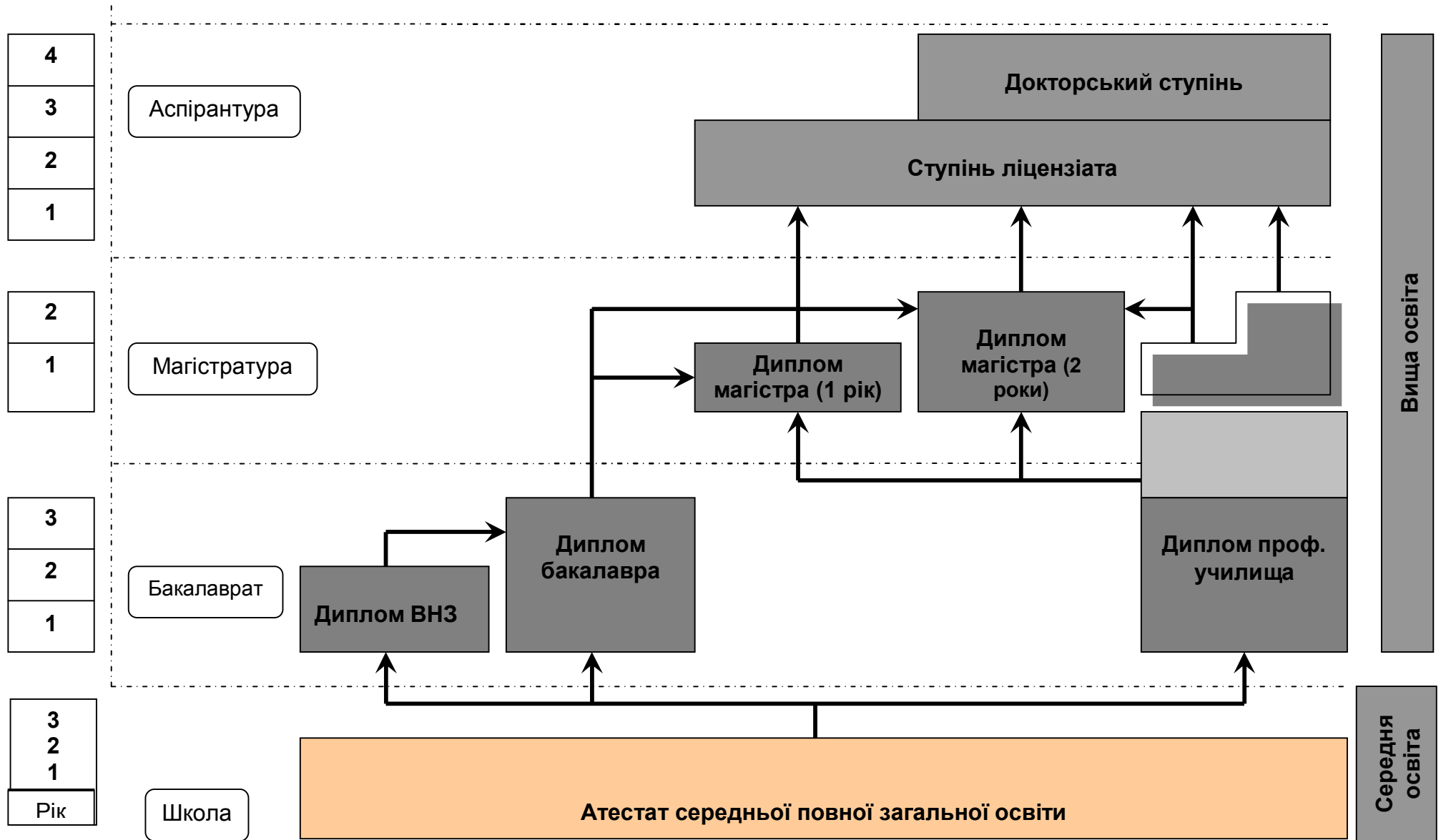

Рис.1 Структура академічних ступенів [26].

За своєю структурою система вищої освіти – трирівнева і включає бакалаврат, магістратуру та аспірантуру, для кожного з яких встановлено особливі вимоги при вступі. Академічні ступені, що присуджуються кожному з рівнів, формулюються в термінах очікуваних результатів і придбаних учнями знань і навичок. Вищим навчальним закладам слід формулювати цілі по кожному з курсів бакалаврату та магістратури. Формулювання повинні містити опис очікуваних від студента результатів навчання після закінчення курсу. Тим самим конкретно визначається, якими знаннями повинен володіти кожен студент після закінчення курсу, щоб цей курс був йому зарахований.

У Швеції застосовується система академічних залікових одиниць («högskolepoäng»), відповідна Європейській системі переказу і накопичення залікових одиниць (ECTS). За чинною в Швеції системі один рік занять по повній програмі відповідає 60-ти академічним заліковим одиницям (60 ECTS).

Освітні програми бакалаврського рівня ведуть до отримання однієї з двох академічних ступенів – початкової («högskoleexamen», диплом про базову вищу освіту), відповідної двом рокам навчання (120 ECTS), або ступеня бакалавра («kandidatexamen»), відповідної трьом рокам навчання (180 ECTS). Найбільш популярні саме трирічні бакалаврські програми, а отримання ступеня бакалавра є умовою для продовження вищої освіти на наступному, майстерному рівні. Однією з умов прийому на початковий рівень вищої освіти є успішне закінчення гімназії.

На другому рівні вищої освіти також передбачено два академічних ступеня. Формально належачи до одного рівня, вони відрізняються тим, що дворічні програми зазвичай пов'язані з більш глибоким вивченням предметів і можуть включати період стажування.

Ступінь майстра («masterexamen») відповідає двом рокам навчання (120 ECTS). Правом присудження майстерного ступеня користуються державні університети та інші вищі навчальні заклади, які є офіційно визнаними центрами науково-дослідної роботи в одній або декількох предметних областях. Інші вищі навчальні заклади повинні звертатися за дозволом на право присвоєння цього ступеня в Державне управління вищої освіти (якщо це державні вузи) або в Міністерство освіти і науки (якщо це приватні вищі школи). Ступінь магістра («magisterexamen») відповідає одному року навчання (60 ECTS). Умовою прийому на майстерний рівень є завершення трирічної шаблі базової освіти в одному з шведських вищих навчальних закладів, тобто наявність ступеня бакалавра або її міжнародного еквівалента (180 залікових одиниць). У відомих випадках достатнім для вступу може бути наявність у вступника відповідних спеціальних знань і навичок.

Третій, науковий рівень освіти веде до отримання наукового ступеня ліцензіата (licenciatexamen), відповідної двом рокам дослідницької роботи (120 ECTS), або доктора («doktorsexamen»), для чого потрібно чотири роки (240 ECTS). Умовою прийому на цей рівень є

наявність майстерного або магістерського диплому, або наявність вищої освіти в обсязі чотирьох повних років навчання (240 ECTS), з яких три роки на бакалаврському і не менше одного – на магістерському рівні. Приймаються також особи з відповідною освітою, отриманою в інших країнах, а також, у деяких випадках, особи, які володіють рівноцінними спеціальними знаннями та навичками [2].

Висновки. Серед позитивних здобутків сфери надання освітніх послуг в Швеції, зазначимо що не тільки викладачі ВНЗ, але й вчителі середніх шкіл будуть проходити обов'язкову сертифікацію. Це рішення стало поворотним моментом в освітній політиці Швеції, націлене на підвищення статусу професії вчителя, підтримку професійного розвитку і таким чином поліпшення якості освіти. Окрім цього зазначені реформи та зміни призвели до того, що рівень професійної підготовки шведської молоді значно покращився, що безумовно корінним чином відрізняється від стану професійно-технічної освіченості в Україні.

Сподіваємось, що проведений аналіз вітчизняної та зарубіжної джерельної бази наукових праць з питань сучасного реформування освітніх послуг в Швеції стане важливим доробком сучасним вченим-компаративістам у подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агейчева, А. Порівняльний аналіз дистанційного навчання в системі вищої освіти України та Швеції / Анна Агейчева // Обрії. – 2012. – № 2. – С. 10–11.
2. Аксенова, Э. А. Приоритетные направления в профессиональной подготовке школьников Швеции / Эльвира Айсеновна Аксенова // Шк. технологии. – 2010. – № 3. – С. 116–121.
3. Бейзеров В. А. Система образования Швеции: истоки и современность / В. А. Бейзеров // Образование в соврем. шк. – 2008. – № 10. – С. 44–48.
4. Бейзеров В. А. Шведское образование: современность и будущее / В. А. Бейзеров // Образование в соврем. шк. – 2008. – № 11. – С. 55–59.
5. Бугасова, Н. Професійна підготовка вчителів у полікультурному середовищі Швеції / Наталія Бугасова // Імідж сучас. педагога. – 2011. – № 2. – С. 33–35.
6. Бургун, І. В. До питання про систему освіти Швеції / Бургун Ірина Василівна // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія / Крим. держ. гуманіт. ін-т. – К., 2003. – Вип. 5. – С. 53–59.
7. Вакуленко, Т. С. Використання тесту здатностей до навчання у національних системах вступних випробувань : світовий досвід / Т. С. Вакуленко // Педагогіка і психологія. – 2012. – № 2. – С. 36–40.

8. Вакуленко, Т. С. Світовий досвід використання тестів здатностей при вступі до ВНЗ / Т. С. Вакуленко // Вивч. укр. мову та л-ру. – 2012. – № 12. – С. 35–38.
9. Давидова, В. Роль освіти дорослих у реалізації концепції освіти впродовж життя у Швеції / Валентина Давидова // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2009. – Вип. 468 : Педагогіка та психологія. – С. 130–136.
10. Данилова, Л. Н. Финляндия и Швеция: особенности организации школы / Лариса Николаевна Данилова // Директор шк. – 2010. – № 7. – С. 55–60.
11. Дмитрієва, О. А. Інклюзивна освіта в Швеції / О. А. Дмитрієва // Шкіл. психологу. Усе для роботи. – 2012. – № 8. – С. 12–16.
12. Євменькова, К. Фінансування послуг вищої освіти в країнах Заходу / Катерина Євменькова // Наука молода. – 2008. – № 9. – С. 88–90. – Бібліогр.: 5 назв. – Відомості також доступні з Інтернету. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NM/2008_9/pdf/yevmenkova.pdf. – Назва з екрана.
13. Жерноклеєв, І. Система освіти Швеції у сфері трудового навчання школярів і підготовка вчителів технологій / Ігор Жерноклеєв // Труд. підготов. в закл. освіти. – 2010. – № 3. – С. 20–24.
14. Загвоздкин В. К. Опыт применения стандартов образования и тестирования в Швеции / В. К. Загвоздкин // Шк. технологии. – 2009. – № 6. – С. 137–143.
15. Зотова, Т. П. Использование шведского опыта образования взрослых в отечественной педагогической теории и практике : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.01 / Зотова Татьяна Павловна ; М-во образования и науки РФ, Федерал. гос. образоват. учреждение высш. проф. образования «Ульяновский государственный университет». – Ульяновск, 2006. – 248 с.
16. Исмилов, Э. Э. оглы. Сравнительно-педагогический анализ систем среднего профессионального образования Швеции и России : диссертация ... доктора педагогических наук : 13.00.08 / Исмаилов, Эльхан Эюб оглы ; Балт. гос. акад. РФ. – Калининград, 2004. – 233 с.
17. Капустян, І. І. Розвиток навчально комп'ютерного орієнтованого середовища у неперервній педагогічній освіті Швеції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10 – інформаційно-комунікаційні технології в освіті / Капустян Інга Іванівна ; НАПН України, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – К., 2012. – 20 с.
18. Карпенко, Н. Розвиток професійно-педагогічної освіти у Швеції в умовах євроінтеграції / Н. Карпенко // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / Слов'ян. держ. пед. ун-т. – Слов'янськ, 2011. – Спецвип. 7, ч. 1. – С. 312–319.

19. Карпенко, Н. М. Шляхи забезпечення професійного розвитку педагогічних працівників дошкільних закладів у Швеції / Н. М. Карпенко // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2012. – № 64. – С. 119–123.
20. Катюк, Я. Проблема одна – підходи різні / Ярослава Катюк // Профтехосвіта. – 2010. – № 6. – С. 93–96.
21. Кулікова А. Є. Фактори впливу на систему підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах Швеції / А. Є. Кулікова // Наук. збірник освіти Донеччини. – 2008. – № 1. – С. 125–129.
22. Логвиненко, Т. Організаційні та науково-методичні засади професійної підготовки соціальних працівників у Гетеборзькому університеті (Швеція) / Тетяна Логвиненко // Молодь і ринок. – 2010. – № 12. – С. 33–37.
23. Ляшенко, О. І. Тест загальної навчальної компетентності : основні засади і результати пілотування / О. І. Ляшенко, С. А. Раков // Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України. – 2012. – № 2. – С. 27–35.
24. Садкіна, В. І. Шкільна система Швеції: розмаїття в умовах рівної конкуренції / В. І. Садкіна // Вивчаємо укр. мову та л-ру. – 2011. – № 8. – С. 36–39.
25. Таланова Ж. В. Організаційні засади дослідницької підготовки за найвищим освітнім рівнем у Швеції / Ж. В. Таланова // Теорія і практика упр. соц. системами: філос., психологія, педагогіка, соціол. – 2008. – № 3. – С. 85–91.
26. Степени образования и зачетные единицы [Электронный ресурс] // Sweden.Se/Учиться в Швеции. – Режим доступа: <http://www.studyinsweden.ru/Study-options/Basic-information/Credits-and-degrees/>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 29.04.13.